

KS. JAN ŚLIWAŃSKI
RFN

GŁÓWNE PROBLEMY SZKOLNICTWA POLONIJNEGO W HAMBURGU I OKOLICY

Napływ polskich emigrantów (emigracja zarobkowa) do miasta Hamburga rozpoczął się w 2 poł. XIX w. Wielu z nich pochodziło z Poznańskiego¹. Osiedlali się oni głównie w przemysłowo-portowej dzielnicy miasta Wilhelmsburg, na terenie rzymskokatolickiej parafii p.w. św. Bonifacego² oraz w Schiffbeku, dzisiejszej dzielnicy miasta Billstedt, na terenie parafii św. Pawła³. W krótkim czasie Polacy zorganizowali się w różne bractwa kościelne i stowarzyszenia kościelno-narodowe⁴.

I. ZARYS HISTORYCZNY

Polscy emigranci zachowywali język ojczysty w mowie i piśmie. Uczyli swe dzieci w domu mówić i czytać. Do I wojny światowej nie mieli jednak żadnych możliwości organizowania polskich szkół (czasy wzmożonej germanizacji ludności polskiej). Nieformalne szkolnictwo prowadzono w ramach działalności bractw i stowarzyszeń, rozwijających ożywioną akcję kulturalno-oświatową, której celem było utrzymanie języka polskiego, kultury i obyczajów ojczystych zarówno wśród dorosłych, jak i dzieci uczęszczających do szkół niemieckich. Działał tu m.in. Polski Chór Kościelny przy parafii św. Bonifacego.

Jak wyżej wspomniano, wszystkie stowarzyszenia miały charakter kościelno-narodowy, chociaż nie było wśród emigrantów polskiego duszpasterza. Władze państwowe nie pozwalały misjonarzom polskim nawet okresowo tu pracować, np. wygłaszać nauk okolicznościowych, przepro-

---

¹ Ks. K. Bette, G. Gross. *Chronik der katholischen Kirchengemeinde St. Bonifatius in Hamburg-Wilhelmsburg aus Anlass des 75. Jahres der Kirchenweihe (26 VI 1898-26 VI 1973)*. Hamburg 1973 s. 9.

² Ks. J. Śliwański. *Zabytkowy sztandar ponownie przedmiotem kultu Parafii Polskiej w Hamburgu*. Opracowanie dokumentacyjne. Hamburg 1978 s. 39.

³ M. Rudowicz, Ch. Winkler. *Festschrift zum 50jährigen Jubiläum der Kirchenweihe St. Paulus-Billstedt*. Hamburg 1979 s. 6 n.

⁴ Śliwański, jw. s. 27-33.

wadzać rekolekcji i misji wśród Polaków. Co więcej, administracja państwowa wywierała nacisk na księży niemieckich, aby przyczyniali się do przyspieszenia procesu germanizacji emigrantów przybyłych z polskich terenów⁵.

W okresie międzywojennym stowarzyszenia kontynuowały swą działalność. Ich aktywność wzmożła się dzięki powstaniu w 1922 r. Związku Polaków w Niemczech⁶. Posługę duszpasterstwa wśród polskiej ludności spełniali w bardzo uproszczonej formie (ze względu na nieznamość języka) miejscowi duszpasterze niemieccy, których biskupi ordynariusze wysyłali uprzednio do Polski (Poznań) na kursy języka i kultury polskiej. Niezależnie od tego, w seminariach duchownych tych diecezji, w których znajdowały się większe skupiska Polaków, wprowadzono dla kleryków lektorat języka polskiego.

Po zakończeniu II wojny światowej w Niemczech Zachodnich utworzono polską organizację kościelną. Teren miasta Hamburga i okolicy dekretem bpa Józefa Gawliny z dnia 28 VIII 1946 r. podporządkowany został szefowi duszpasterstwa w strefie brytyjskiej, ks. ppłk. dr. Janowi Wojciechowskiemu TJ, który urząd ten pełnił do 1 VIII 1949 r. Jego następcą został ks. Wawrzyniec Wnuk, dziekan okręgu westfalsko-nadrenskiego. Sprawował on tę funkcję do 10 I 1951 r. Po nim obowiązki głównego duszpasterza przejął ks. dziekan Mieczysław Golniewicz, mieszkający w Hamburgu, i wykonywał ją do swej śmierci, 17 II 1962 r.⁷

Po zakończeniu II wojny światowej zorganizowano dla polskich wychodźców w Niemczech Zachodnich własne szkolnictwo wszystkich typów i stopni⁸. Na terenie Hamburga utworzono kilka szkół powszech-

⁵ Informator: ks. Klaus Bette, aktualny proboszcz parafii p.w. św. Bonifacego w Hamburgu.

⁶ Por. H. Lehr, E. Osmańczyk. *Polacy spod znaku Rodła*. Warszawa 1972.

⁷ Ks. A. Nadolny. *Opieka duszpasterska nad dziećmi i młodzieżą polską na terenie Niemiec Zachodnich w latach 1945-1965*. Lublin 1980 s. 42; Por. tenże. *Organizacja duszpasterstwa polskiego na terenie Niemiec Zachodnich 1945-1975*. W: *Studia Polonijne*. T. 2. Lublin 1978 s. 277; tenże. *Inspektorat Nauki Religii dla Szkół Polskich w Niemczech Zachodnich (1945-1950)*. W: *Studia Polonijne* T. 3. Lublin 1979 s. 203-229; tenże. *Wkład duchowieństwa w organizację i funkcjonowanie polskiego szkolnictwa w Niemczech Zachodnich po II wojnie światowej*. „Collectanea Theologica” 51:1981 Fasc. 3 s. 187. Por. także: *Szkolnictwo polonijne po II wojnie światowej. Przeobrażenia i potrzeby*. Pod red. A. Kopruckowiaka. Lublin 1980.

⁸ Sprawozdanie UNRRA z 17 V 1947 r. podaje stan polskiego szkolnictwa na terenie Niemiec Zachodnich w dniu 30 IV 1947 r.: przedszkola — 106 z 3418 dziećmi, szkoły podstawowe — 132 z 10387 dziećmi, szkoły ogólnokształcące — 22 z 1381 uczniami, szkoły kształcące — 18 z 732 słuchaczami, szkoły średnie zawodowe — 11 z 416 uczniami, kursy zawodowe — 54 z 2103 słuchaczami (Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech, cyt. Arch. PMKwN). Por. W. Kowalczyk. *Szkolnictwo polskie w Niemczech 1945-1948*. Warszawa 1961.

nych. Szczególnie silne ośrodki szkolne znajdowały się w polskich obozach (w latach 1945-1947): Rennbahn, Neugraben, Alsterdorf i Funkturm. Powołano do życia także Liceum Techniczne (dyrektorem był J. Sowiński). Profesorami w liceum byli częściowo studenci Uniwersytetu Hamburgskiego; m.in. student medycyny Józef Kaczmarczyk wykładał biologię. Na przełomie 1947/1948 r. liceum przeniesiono do Pinnebergu, gdzie utworzono ośrodek szkolny. Intensywne doksztalcenie młodzieży prowadziły Zjednoczenie Polskich Uchodźców (ZPU), Stowarzyszenie Polskich Kombatantów (SPK)⁹ oraz Hamburgski Hufiec ZHP, gdzie w latach 1947-1948 młodzież uczęszczającą do szkół niemieckich uczono języka polskiego, geografii i historii Polski. Pracę samokształceniową podjęło hamburskie koło Akcji Katolickiej, w której uczestniczyli oficerowie, ludzie po maturze, studenci i członkowie Cywilnej Służby Oddziałów Wartowniczych (MSO)¹⁰. Do prac organizacyjnych i dydaktycznych w szkołach włączyli się polscy księża działający na terenie Hamburga. Szczególnie czynny był ks. M. Gólniewicz, jako duszpasterz i katecheta w szkołach powszechnych i Liceum Technicznym przez cały czas jego istnienia (dojeżdżał także do Pinnebergu). Podjął on ponadto starania mające na celu zorganizowanie polskiego przedszkola. W tym celu wysłał dwie panie (Makowskie) na kurs dla przedszkolank. Do zorganizowania przedszkola jednak nie doszło¹¹. Spośród świeckich katechetów posiadających misję kanoniczną do nauczania religii, na uwagę zasługuje Józef Kaczmarczyk¹².

Na różnych wydziałach Uniwersytetu Hamburgskiego studiowało w latach czterdziestych ok. 120 polskich studentów¹³. Po ukończeniu studiów większość z nich wyemigrowała do innych krajów.

Silny polski ośrodek szkolny stanowiła po wojnie Lubeka. Oprócz szkół powszechnych powołano tam koedukacyjne Liceum Ogólnokształcące, które działało przypuszczalnie do 1950 r., Liceum Pedagogiczne, Szkołę Zawodową i kursy zawodowe¹⁴.

⁹ Kurator L. Flieger w piśmie z dnia 18 III 1953 r. do Polskiej Kurii Biskupiej donosił o powstaniu Komitetu dla Spraw Szkolnych i Oświatowych — uchwałą Rady ZPU (L.dz. 229/53. Arch. PMKwN).

¹⁰ Informator: Józef Kaczmarczyk.

¹¹ Tenże.

¹² Józef Kaczmarczyk, doktor medycyny, ukończył studia medyczne w Hamburgu, lat 60, polonijny działacz społeczno-religijny, aktualny I mąż zaufania Rady Parafialnej w Hamburgu (9 X 1980).

¹³ W Archiwum PMKwN znajdujemy informację z dnia 9 VII 1950 r., że w Hamburgu w tym czasie 4 studentów kończyło studia, a 4 dalszych w semestrze zimowym. Prezesem ZSP był wtedy M. Wichlacz (Arch. PMKwN. Pismo Zarządu ZSPSB w Bonn).

¹⁴ Informator Stanisław Sargalski, lat 70, adwokat, działacz społeczno-religijny, aktualnie sekretarz Biura Parafialnego w Hamburgu.

Nie można również pominąć akcji nauczania analfabetów, którą prowadzono dyskretnie, w sposób prywatny. W nauczaniu był zaangażowany m.in. Józef Kaczmarczyk.

Przy kościele św. Józefa, w którym odprawiano polskie nabożeństwa, staraniem ks. Gólniewicza otwarto bibliotekę parafialną. Po likwidacji polskich szkół nadal prowadzono katechezę w języku ojczystym i troszczono się o zorganizowanie kolonii letnich dla polskich dzieci w Niemczech Zachodnich, wysyłając je także do innych polonijnych ośrodków zagranicznych (np. w 1952 r. 18 dzieci wyjechało na ferie letnie do Anglii)¹⁵.

J. Sowiński, kierownik I Okręgu Szkolnego, który obejmował teren Dolnej Saksonii, Szlezwik-Holsztyn i miasto Hamburg, informował w sprawozdaniu z 1954 r., że do szkół niemieckich uczęszczało 55 polskich dzieci, do przedszkoli 62, a w kursach przedmiotów ojczystych, gdzie nauczało 4 polskich nauczycieli, uczestniczyło 64 dzieci¹⁶.

W późniejszej fazie (lata 1967-1972) zorganizowano naukę dla dzieci i młodzieży przy oddziale Związku Polaków w Niemczech (ZPwN), którą to szkołkę prowadził prezes Henryk Kołodziej oraz przy oddziale Związku Polaków „Zgoda”, gdzie zajął się tym prezes Stefan Mrutzek¹⁷. Nauczano języka polskiego, geografii, historii Polski, obyczajów narodowych i religii¹⁸.

Rozpad szkolnictwa polonijnego był skutkiem nowej sytuacji społecznej, na którą składały się: wyjazdy rodzin do Polski i emigracja do innych krajów, brak dzieci w pozostałych rodzinach, zawieranie nowych małżeństw młodego pokolenia, brak jedności w pracy stowarzyszeń polonijnych, rozbitcie polityczne itp. Kolejne próby zorganizowania szkolnictwa polonijnego w latach 1958-1962 ze strony ZPU okazały się bezskuteczne.

Po zmarłym w 1962 r. ks. Mieczysławie Gólniewiczu duszpasterstwo Polonii hamburskiej przejął o. Stanisław Skudrzyk TJ. Był to już kapłan w podeszłym wieku, o zdrowiu zniszczonym pracą w czasach wojennych (pracował w okresie wojny w ciężkich warunkach na terenie Rumunii). W pierwszych latach prowadził katechezę pierwszokomunijną.

¹⁵ Pismo z dnia 14 II 1952 (L.dz. 148/52. Arch. PMKwN).

¹⁶ List z Brunszwiku 25 I 1954 (Arch. PMKwN).

¹⁷ Informatorzy: Henryk Kołodziej, lat 54, aktualny prezes Związku Polaków w Niemczech oddziału hamburskiego; Stefan Mrutzek, lat 64, aktualny prezes Związku Polaków „Zgoda” w Hamburgu.

¹⁸ Stefan Mrutzek kontynuuje do dziś (8 XI 1980 r.) nauczanie z 6 dzieci. Prowadzi także zespół folklorystyczny.

Wiadomo, że przygotował m.in. do I Komunii św. dzieci rodziny Kaczmarczyków, Rolińskich, Geislerów. W tym czasie dosyć aktywną działalność doksztalającą przejawiało Ognisko ZPU, gdzie wykłady z zakresu literatury polskiej w języku polskim i niemieckim prowadził Eugeniusz Cichorski, lektor języka polskiego na Wydziale Sławistyki Uniwersytetu Hamburgskiego. Próba zorganizowania katechezy parafialnej w dzielnicy Harburg nie powiodła się. Pogarszający się stan zdrowia o. Skudrzyka był chyba głównym powodem kilkuletniego zastoju w dziedzinie szkolnictwa. Zachorował poważnie w grudniu 1975 r. i w styczniu 1976 r. przeszedł na emeryturę. Wyjechał do Krakowa i tam zmarł w domu księży jezuitów w marcu 1980 r.

II. AKTUALNA SYTUACJA SZKOLNICTWA

1 VI 1976 r. zamieszkał na stałe w Hamburgu i przejął duszpasterstwo Polonii miasta z okolicą kapłan Archidiecezji Poznańskiej — ks. Jan Śliwański¹⁹.

Działalność oświatową i szkolną rozpoczęto od katechezy dorosłych (lipiec 1976 r.) przez reaktywowanie działalności Sodalitacji Marińskiej i Bractwa Różańcowego oraz rozpoczęcia wśród tych stowarzyszeń stałych wykładów, referatów, odczytów z dyskusjami i wyświeślaniami przezroczyste. W lipcu tegoż roku powołano do życia Radę Parafialną i wydano pierwszy numer miesięcznika „Wspólnota Wiary” (za aprobatą władz kościelnych), który ma nie tylko pogłębiać wiedzę i życie religijne, ale także odgrywać znaczną rolę w zachowaniu i szerzeniu języka polskiego²⁰. Następuje akcja szerzenia prenumeraty katolickich czasopism polonijnych, utworzenie Grupy Towarzystwa Przyjaciół Kościoła Katolickiego w Polsce (towarzystwo zarejestrowane), założenie przy tym Towarzystwa Koła Przyjaciół KUL z siedzibą w Klubie Polskim, założenie Stowarzyszenia Kobiet Katolickich oraz Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Studiującej i Pracującej „Juventa”.

Aktualnie w środowisku Polonii hamburskiej można wyróżnić kilka form szkolnictwa polonijnego.

¹⁹ Dekret: Curia Episcopalis pro Polonis in Germania Nr 73/76, X.S. z dnia 23 II 1976 r. Objęcie parafii z prawami proboszcza nastąpiło 1 VI 1976 r. Wcześniej-sze przejście duszpasterstwa nie było możliwe ze względu na inne zajęcia.

²⁰ Miesięcznik „Wspólnota Wiary” ukazuje się od tego czasu do dziś i dociera także do innych środowisk polonijnych. W publikacjach znajdują się również materiały z zakresu katechezy młodzieży szkolnej.

1. Zbiorowa katecheza dzieci szkolnych

Rozpoczęto ją we wrześniu 1976 r. z 2 dzieci. Obecnie jest nią objętych 25 dzieci²¹. Prowadzi się ją w klasie szkolnej²², w każdą niedzielę zaraz po sumie, dla dwóch grup równocześnie:

a) Grupa „A” — dzieci w wieku przedszkolnym. Tu następuje spotkanie dziecka z językiem polskim w piśmie. Dla niektórych jest to także spotkanie z mową polską. Grupa ta liczy 12 dzieci.

b) Grupa „B” — dzieci w wieku szkolnym. W grupie tej łącznie z katechezą utrwała się i poszerza znajomość języka polskiego, częściowo historii Polski, kultury i zwyczajów narodowych.

c) Grupa „C” — dzieci pierwszokomunijne. Stanowili je dzieci z grupy „B”, które nie były jeszcze u I Komunii św. i tu przygotowuje się je do pełnego uczestnictwa w Eucharystii. Od 1976 r. przygotowano kilkoro dzieci. Niektóre z nich po przygotowaniu przyjmują I Komunię w Polsce, ponieważ tam znajduje się większa część krewnych i znajomych. Są również takie, które uczęszczają na katechezę regularną w katolickiej szkole niemieckiej i tam przystępują z klasą szkolną do I Komunii, a w „Polskiej Kaplicy” w następną niedzielę w gronie rodziny. Katechezę prowadzi sam duszpasterz. Zastępczo pomaga mu z grupy młodzieżowej „Juventa” Barbara Stachowska (maturzystka bez kwalifikacji pedagogicznych) oraz Wilma Borszcz (nauczycielka niemiecka z fachowym wykształceniem pedagogicznym polskim).

2. Katecheza sakramentu bierzmowania

Od 1976 r. przeprowadzono 2 katechezy przygotowujące do przyjęcia Sakramentu Dojrzałości Chrześcijańskiej. Katechezy te objęły dzieci, młodzież i osoby dorosłe. Najstarsza liczyła 56 lat. W sumie uczestniczyło w nich 38 osób. Pierwsza grupa przyjęła Sakrament Bierzmowania z rąk ks. kard. Władysława Rubina, druga grupa z rąk ks. bpa Szczepana Wesołego.

3. Duszpasterstwo Akademickie

Pod koniec 1977 r. zorganizowano w ramach duszpasterstwa akademickiego grupę młodzieży studiującej i pracującej. Zajęcia odbywają

²¹ Stan z dnia 12 II 1981 r. Dziennik lekcyjny 1980/81.

²² Dyrektor Gimnazjum St. Ansgar-Schule, gdzie odbywają się polskie nabożeństwa, w listopadzie 1980 r. udostępnił do nauczania polskich dzieci dwie sale szkolne. Dotąd, od 1976 r., uczono w kaplicy **po sumie**.

się systematycznie raz w tygodniu, w poniedziałek, od godz. 19.00 do 22.00. Rozpoczynają się wspólną mszą św. Po mszy jest kawa lub herbata, krąg biblijny, wykład i dyskusja. W spotkaniach uczestniczy 10-20 osób, wyjątkowo 30-40, np. w czasie misji parafialnej w 1980 r. Na niektóre z nich przychodzą także osoby starsze z akademickim wykształceniem lub zainteresowane poruszonym zagadnieniem. W czasie wakacyjnym włączają się do tej grupy dosyć aktywnie niektórzy studenci z kraju przebywający tu czasowo. Grupa przybrała nazwę „Juventa”. Delegaci brali dwukrotnie udział w Zjeździe Katolickim organizowanym przez Instytut Polski Akcji Katolickiej w Anglii. Barbara Ledwoń i Brygida Nowak dwa tygodnie pracowały społecznie w londyńskiej Bibliotece Polskiej (POSK). Jedna z nich studiuje bibliotekarstwo. Delegat „Juventy” Władysław Porczyk (student ekonomii) uczestniczył w Jubileuszowym Zjeździe KSM we Francji (1979 r.). Z grupą studencką przeprowadzono w 1979 r. „Oazę” w Reinbek pod Hamburgiem. „Oazę” prowadził polski duszpasterz, przy współpracy okazyjnego gościa z Polski, ks. Zbigniewa Szyka i przysłanego specjalnie w tym celu przez ks. prof. Franciszka Blachnickiego animatora. W „Oazie” uczestniczyło 12 osób. Pięć osób z „Juventy” wzięło udział w 3-tygodniowym obozie szkoleniowym dla europejskiej młodzieży polonijnej we Włoszech w 1980 r., prowadzonym pod kierownictwem ks. bpa Szczepana Wesołego. Uczestnicy tego kursu, zwanego „Loreto”, zostali przyjęci przez papieża Jana Pawła II w Castel Gandolfo.

Część zaangażowanych osób z „Juventy”, pod kierownictwem Brygidy Nowak, Barbary Ledwoń i Marleny Mallek, na sugestię duszpasterza zorganizowała przy parafii Bibliotekę Polską i czytelnię czasopism polonijnych oraz niektórych krajowych.

Zasadniczo stałe prelekcje dla studentów wygłasza miejscowy duszpasterz. Niekiedy przygotowują je sami uczestnicy. Wykorzystuje się jednak stosunkowo dość często odpowiednich prelegentów z Polski, w tym głównie z KUL, Papieskiego Fakultetu Teologicznego w Poznaniu itp.

4. Kurs języka polskiego

W 1978 r. zorganizowano kurs języka polskiego dla początkujących. Zgłosiło się początkowo 12 osób, starsi i młodzież z rodzin mieszanych polsko-niemieckich. W pierwszym okresie nauczanie prowadził sam duszpasterz (w latach 1975-1976 jako docent Volkshochschule w Düren). Zastępował go niekiedy student Marek Jedynecki z grupy „Juventa”. Później, aż do lipca 1980 r., systematycznie prowadziła zajęcia magister po-

lonistyki Krystyna Machalińska. Zajęcia odbywają się raz w tygodniu w mieszkaniu duszpasterza. Po przerwie wakacyjnej, od października 1980 r., kontynuację nauczania języka polskiego podjęła magister polonistyki Teresa Poźniak, bowiem K. Machalińska wyprowadziła się z Hamburga. Zaplanowano także grupę „A” — język polski dla początkujących. Zgłosiły się 4 osoby.

W ramach zdobywania wiedzy o języku i kulturze polskiej, w 6-tygodniowym Kursie Szkoły Letniej Kultury i Języka Polskiego przy KUL w r. 1978 uczestniczyły dwie osoby (panie E. Kolbe i L. Kunigk).

5. Nieformalne doksztalcanie dorosłych i młodzieży

Po uzyskaniu dla potrzeb tutejszej placówki duszpasterskiej sali parafialnej w podziemiach Gimnazjum Księży Jezuitów, w 1978 r. rozpoczęto stałe doksztalcanie dorosłych. Pierwsza forma doksztalcania, już tradycyjna, to stałe wykłady, referaty, odczyty z dyskusjami, z wyświetlaniem przeźroczy i filmów, przeprowadzane systematycznie w sali parafialnej na zebraniach stowarzyszeń kościelnych i polonijnych, jak: Sodaliczja Mariańska, Stowarzyszenie Kobiet Katolickich, Grupa Młodzieży „Juventa”, Związek Polaków w Niemczech.

Inną formą doksztalcania dorosłych i młodzieży są zgromadzenia eucharystyczne wiernych, z okazji uroczystości kościelnych, jubileuszów, rocznic, okazyjnych pobytów naukowców, dostojników kościelnych, działaczy społecznych i kulturalno-oświatowych. W tych ramach zorganizowano dwudniową konferencję (17-18 XI 1979 r.) na temat *Rola kobiety we wspólnotce kościelnej*, w której wzięły udział także delegatki z innych ośrodków polonijnych w RFN, jak np. z Essen, Brunzswiku, Bremy, Hanoweru, Kolonii. Wygłoszono następujące referaty: bp Szczepan Wesoły (Rzym) — *Sakramentologia małżeństwa*; ks. Jan Sliwański (Hamburg) — *Predyspozycje kobiety do pracy w duszpasterstwie z punktu widzenia psychologii*; Aniela Stepanowa (Londyn) — *Kobieta w planie Bożym*; Krystyna Mochlińska (Londyn) — *Kobieta w posłannictwie rodziny i parafii*; inż. Olgierd Stepan (Londyn) — *Zaangażowanie kobiet współcześnie, widziane z płaszczyzny pracy IPAK*. Poruszoną tu tematykę wydano w formie książkowej²³. Następną konferencję Stowarzyszenia Kobiet Katolickich zaplanowano na 1981 r. Z okazji 900-lecia śmierci św. Stanisława Biskupa i Męczennika akademię z kilkoma od-

²³ Ks. J. Sliwański (red.). *Kobieta we wspólnotce kościelnej. Materiały Zjazdu Stowarzyszenia Kobiet Katolickich w Hamburgu*. Hamburg 1981.

czytami o charakterze historycznym przeprowadzili działacze Stowarzyszenia Katolików Polskich w Niemczech na czele z prezesem inż. Janem Szponderem.

W zasadzie cały ciężar prowadzenia i doksztalcania, wygłaszania prelekcji i ich organizowania spoczywa na duszpasterzu. Od 1976 r. bardzo ważną rolę dowartościowującą odegrali prelegenci zagraniczni, którzy wygłaszali referaty. Wymienić m.in. należy: ks. kard. Władysława Rubinę (Rzym), ks. bpa Szczepana Wesołego (Rzym), redaktora Radia Watykańskiego ks. Stefana Filipowicza (Rzym), wymienionych już wyżej działaczy katolickich z Londynu, a także następujących naukowców i pracowników KUL: rektora ks. prof. dra M. A. Krąpca, prof. dra Jana Turowskiego, doc. dra hab. Piotra Kryczkę, ks. dra Anastazego Nadolnego, ks. dra Kazimierza Popielskiego, ks. doc. dra hab. Jerzego Grzywacza, red. Norberta Wojciechowskiego, dyr. teatru KUL Leszka Mądziaka. Z Papieskiego Fakultetu Teologicznego w Poznaniu gościli: dziekan ks. prof. dr Michał Peter, ks. prof. Stanisław Tułodziecki, jak również bp Lech Kaczmarek z Gdańska, ks. bp Marian Przykucki, ks. kan. Hieronim Lewandowski z Poznania, ks. red. Stanisław Walkowiak z Poznania („Przewodnik Katolicki”), ks. abp Jerzy Stroba z Poznania, a z miejscowych — dr Józef Kaczmarczyk, mec. Stanisław Sargalski, inż. Maksymilian Pelc, inż. Stanisław Tysarczyk, mgr Krzysztof Świątek, mec. Wincenty Broniwoj-Orliński, Edmund Karasch, Brygida Nowak, Eugeniusz Cichorski i inni.

W dziedzinie doksztalcania nie można pominąć wielkiej roli działającej od dwóch lat biblioteki (pozycje polskie, niemieckie, dotyczące spraw polsko-niemieckich, i pozycje w różnych językach, dotyczące papieża Jana Pawła II) oraz czytelnicy czasopism. Biblioteka liczy obecnie ponad 1 tys. tomów. Instytucje te działają w sali parafialnej po sumie. W obiegu jest około 200 książek. Obie te instytucje zostały zorganizowane i są prowadzone przez młodzież z „Iuventy” pod kierownictwem Brygidy Nowak.

Tu należy także wymienić samodzielną działalność Klubu Polskiego (towarzystwo zarejestrowane), jako jedynego stowarzyszenia polonijnego w Hamburgu, które dysponuje własnym lokalem (2 pokoje z zapleczem kuchennym). Raz w tygodniu mają tu miejsce odczyty z zakresu literatury polskiej, historii Polski i innych zagadnień popularnonaukowych oraz społeczno-politycznych, nauka języka niemieckiego, przygotowanie do zawodu. W zajęciach tych uczestniczy przeciętnie 20 do 60 osób²⁴. W wypożyczanych ad hoc pomieszczeniach restauracyjnych itp. akcję

²⁴ Por. M. Pelc. *Z życia i działalności Klubu Polskiego w Hamburgu*. „Wspólnota Wiary” 5:1980 nr 10/52 s. 4-5.

odczytowo-referatową prowadzą Związek Polaków w Niemczech (prezes Henryk Kołodziej)²⁵ i Związek Polaków „Zgoda” w RFN (prezes Stefan Mrutzek).

Z trudności, jakie napotyka szkolnictwo, wymienić należy m.in. brak odpowiedniego pomieszczenia do prowadzenia nauczania, rozpiętość wieku uczestników i znaczne różnice intelektualne uczniów i słuchaczy, wielkie rozproszenie rodzin polskich, co uniemożliwia stworzenie szkoły sobotniej, zanik języka ojczystego w rodzinach, trudności z rodzinami mieszanymi narodowościowo i wyznaniowo.

W zakończeniu należy dodać, że z tytułu współpracy duszpasterza z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim (TP KUL, Zakład Duszpasterstwa i Migracji Polonijnej, Redakcja Wydawnictw)²⁶ nawiązano z jego inicjatywy kontakty między KUL a Hamburgską Akademią Katolicką, gdzie wykłady wygłaszali: ks. rektor M. A. Krąpiec, doc. dr hab. Piotr Kryczka — w zastępstwie prof. Jana Turowskiego, dawał spektakle Teatr Akademicki KUL pod kierownictwem Leszka Mądzika, połączone z forum dyskusyjnym o teatrze. Polska parafia stara się szerzyć wiedzę o Polsce w kraju osiedlenia, w języku niemieckim. I tak w ramach pracy Katholische Akademie w roku akademickim 1978/79, 1979/80 i 1980/81 ks. Jan Sliwański wygłosił ponad 20 wykładów o problematyce polskiej, wydał także broszurę *Die Schwarze Madonna polnisches Nationalheiligtum* (Düren 1976), informator o KUL — *Katholische Universität Lublin — Deo et Patriae* (Hamburg 1980, obwoluta L. Mądzik, wg materiałów nadesłanych z KUL). W polskim nauczaniu wykorzystuje się, jako swego rodzaju podręczniki, wydania książkowe tegoż duszpasterza: *Ku pełni człowieczeństwa — rozważania dla rodzin katolickich* (Londyn 1975); *Konferencje dla rodzin katolickich i młodzieży szkolnej na niedziele i święta roku kościelnego z uwzględnieniem polskich zwyczajów religijno-obrzędowych* (wydane w Monachium w 1976 r. pt. *Dni radości*); *Słownik informacyjny zwyczajów polskiego roku obrzędowo-kościelnego* (wyd. w Paryżu w 1976 r.); *Kryzys czy transformacja rodziny* (wyd. w Hamburgu w 1980 r. pt. *Dokąd zmierzasz rodzino?*²⁷).

Przy skromnej współpracy parafii wyprodukowano w Hamburgu telewizyjny film kolorowy poświęcony tematyce polskiej i papieżowi Ja-

²⁵ ZPwN, zgodnie z założeniami statutowymi, uwzględnia w swej pracy katolików. Oddział ZPwN w Hamburgu włącza się czynnie w życie religijne parafii i korzysta na stałe z sali parafialnej w każdą drugą sobotę miesiąca.

²⁶ Współpraca ks. Jana Sliwańskiego z TP KUL datuje się od 1960 r., z Zakładem Duszpasterstwa i Migracji Polonijnej KUL i Redakcją Wydawnictw KUL od 1974 r.

²⁷ Publikacje te ukazały się nakładem Funduszu Wydawniczego Publikacji Religijnych „Buchdruck” (RFN), który założył w 1974 r. w Niemczech Zachodnich ks. Jan Sliwański.

nowi Pawłowi II. Film nosi tytuł *Missa Cracoviensis*. Trwa 45 min. Reżyser J. Jorgała, producent O. E. Kress z Tellux-Film GMBH ²⁸,

Ostatnio dr Karl Dedecius, dyrektor Deutsches-Polen Institut w Darmstadt, nawiązał współpracę z polskim duszpasterzem w Hamburgu, co będzie niewątpliwie jakimś przyczynkiem dla rozwoju polonijnej oświaty ²⁹.

Od kilku lat hamburski duszpasterz Polaków zabiega u kościelnych władz niemieckich, w związku z rozwojem tutejszej placówki, o lepsze warunki lokalowe. W wyniku rozmów postanowiono przy jednym z kościołów niemieckich wybudować Polski Dom Parafialny, w którym przewidziano także odpowiednie pomieszczenia dla nauczania dzieci, młodzieży i starszych.

MAJOR PROBLEMS OF POLISH EDUCATION IN THE HAMBURG AREA

Summary

The first Polish emigrants came to Hamburg in the second half of the 19th century. Their brotherhoods and societies performed some informal educational activities. After the World War II the whole system of Polish education came to existence in West Germany. Several primary schools and secondary technical school were organized in Hamburg. Besides, about 120 Polish students studied at the University of Hamburg in the 1940s. Lubeka was a great Polish educational centre.

By 1950, however, most Polish school had already disappeared as a result of a new social situation.

Some years later the Union of Poles in Hamburg reorganized the teaching of Polish. Since 1976 the Polish priest in Hamburg Jan Sliwański has taken over all educational activities.

---

²⁸ Film ten wyświetlono w telewizji zachodniemieckiej w przeddzień przyjazdu papieża Jana Pawła II do RFN w listopadzie 1980 r.

²⁹ Por. *Deutsches Polen-Institut Darmstadt. Raden zur Eröffnung des „Deutsches Polen-Instituts Darmstadt“ am 11. März 1980 im Kleinen Haus des Staatstheaters Darmstadt*. Praca zbiorowa Darmstadt 1980.